DES DE DALT DEL MICALET

ESTUDI INTRODUCTORI

Des de dalt del Micalet és una obra senzilla, més curta que de costum –només 744 versos– gairebé un apropòsit, escrit per a l'homenatge de l'actor Leandro Torromé, i on la decoració –bé aprofitant-ne alguna que tingués el teatre en dipòsit, bé estrenant-ne una de nova– degué jugar un paper important. Aquesta decoració, la que apareix a la segona part de la peça i que li dóna títol, és la plataforma superior de la torre de la Seu de València, popularment coneguda com a Micalet, on acaba l'escala de caragol que en permet l'accés i arranca l'espadanya que la corona. Per disposar aquesta decoració i permetre també la presentació dels antecedents del conflicte, hi ha una primera part, que equival gairebé a la meitat de l'obra, que té lloc en una *sala curta*, és a dir, un teló curt plaçat en les primeres caixes de l'escenari, que representa el típic interior urbà de tants i tants sainets d'Escalante.

El conflicte és molt senzill i té realment menys importància que l'espai físic on es produeix el desenvolupament d'aquest. Mariana, que ens introdueix en situació mitjançant un inusual –pel que té de rudimentari, i més encara si considerem el nivell de perícia tècnica assolit per Escalante– soliloqui, accepta casar-se amb el senyor Blai, un home ric, amb el que son pare té un deute, i rebutja el seu enamorat, Facundo, que viu alegrement, sense diners ni treball que molt de temps li dure, i no mostra traces de canviar. Facundo, desesperat davant la notícia, decideix de suicidar-se llançant-se al buit *des de dalt del Micalet*. Una volta feta la mutació, i ja en el cim de la torre, després d'una escena episòdica, amb personatges externs al conflicte, encara que molt graciosa –per cert, cal assenyalar que hi participa un francés, la qual cosa li permet a Escalante demostrar els seus coneiximents d'aquest idioma, que no de la seua ortografia– Facundo veu el seu suicidi ajornat per l'encontre amb Salvaora, una dona jove i bonica que es troba en una situació, i amb una determinació, semblant a la del protagonista. De res no servirà el penediment posterior de Mariana. Facundo, quan pensava que la seua vida havia

arribat a terme, i les il·lusions s'esvanien per a sempre, *dalt de la Seu ha encontrat* / la seua *mitja taronja* (vv. 725-26).

* * *

Com és costum des de fa ja temps, l'obra està escrita gairebé tota seguint la forma de romanç, amb només quinze redondilles, una quarteta i una quintilla de tancament, com a representació de les estrofes amb rima consonant. Hi trobem també una cobla assonàntica intercalada dins un romanç, a la rima del qual s'uneix mitjançant un vers solt –el 663– que fa d'enllaç. L'esquema és, doncs, el següent:

vv. 1-104	romanç á a	
105-206	romanç á	
207-320	romanç é	
321-328	redondilles	
329-382	romanç é a	
383-468	romanç é	
469-510	romanç í	
511-550	redondilles	
551-554	quarteta	
vv. 555-566	redondilles	
567-658	romanç ó a	
659-662	cobla	
663-679	romanç ó a	(amb un vers d'enllaç, el 663, que repeteix la rima *ó a*).
680-739	romanç á	
740-744	quintilla	

Percentualment trobem els següents resultats:

romanç		671 vv.	90,2 %
	en é	200 vv.	29,8 %
	á	162	
	ó a	109	
	á a	104	
	é a	54	
	í	42	
redondilles		60	8,1 %
quintilles		5	0,7 %
quartetes		4	0,5 %
cobles		4	0,5 %

* * *

Per a la fixació del text hem comptat amb la primera edició (A), publicada a València el 1877 a la Llibreria de Juan de Mariana y Sanz, i la inclosa al segon volum de les Obres Completes (OC).

DES DE DALT DEL MICALET

juguete bilingüe en verso[a] *

representado por primera vez con éxito extraordinario,
a beneficio de don Leandro Torromé,
la noche del 19 de mayo de 1877.[1]

Reparto	Actores
Salvaora	Sra. Terán[b]
Mariana	» Bru
Facundo	Sr. Llorens
Andreu	» Torromé
El sinyor Blai	» Plumer
Un francés	» Barreda
Carmelo	» Perlá
Quico	» García

Al Excmo. Sr. D. Pascual Frígola y Ahís[2]

Barón de Cortes

Gentilhombre de Cámara, Caballero de la Gran Cruz
de Isabel la Católica, Diputado a Cortes
en varias legislaturas y actual Director
de la «Gaceta de Madrid».

El distinguido nombre de V.E. no cabe en el humilde
y estrecho círculo de esta obrita; mas las inmerecidas atenciones
de V.E. para conmigo y las lisonjeras frases
que ha dispensado a mis anteriores producciones,
me alientan a dedicarle la presente.
Dígnese V.E. aceptarla como una débil muestra
de mi respetuoso cariño y de mi profunda gratitud, y dará con ello
una nueva prueba de las bondades con que distingue
a su afectísimo S.S.

Q.S.M.B.,

Eduardo Escalante

---

* Les notes textuals i crítiques d'aquesta obra es troben a les pp. 1561-1562.

ACTO ÚNICO

CUADRO PRIMERO

Sala corta. [3]

ESCENA PRIMERA

Mariana, sola.

MARIANA. Desitge vore a Facundo
per a dir-li lo que passa.
Fa poc m'ha mamprés mon pare
dient-me: «escolta, Mariana:
el sinyor Blai és un home 5
de pessetes, una ganga;
li dec moltíssims favors.
Per a posar-me en ma casa
a treballar de fuster,
ell, de la seua bolxaca, 10
me deixà mil reals.
Eixe deute, que em reclama
si no te cases en ell,
jo no puc tornar-li'l ara.
En lo meu consentiment 15
compta ja, si el teu demana;
com lo únic que jo desitge
en lo cor i en tota l'ànima
és vore't feliç, li'l dones;
de lo contrari, en la tana [4] 20
que t'arrime, huit costelles
te desfaig [c], y santas pascuas.»
¡Bona manera de fer-me
feliç! Però si es repara,
té raó. Ell veu que Facundo 25

se queixa d'una migranya
en lo sagí,[5] que no el deixa
acatxar el llom. Guanyava
en una peluqueria
vint quinzets a la setmana, 30
i se n'ha anat perquè diu
que treballar el rebaixa.
És molt trist que col·locar-se
no vullga en ninguna banda.
Per més que jo li pedrique 35
a tothora, no se n'ànsia.[6]
Ell me vol, jo també el vullc;
però si no pren un[a] atra
manera de viure, anem
a fer xas de la carpanta.[7] 40
Si el so Blai fóra més jove,
tenint pessetes... ¡Què llàstima!

ESCENA II

Mariana y el sinyor Blai[d] *por la derecha.*

BLAI. Marianeta.
MARIANA. ¡Sinyor Blai,
què a sovintet!
BLAI. No descansa
qui necessita parlar-te 45
sobre un assumpt d'importància.
¿Coneixes ja els meus propòsits?
¿T'ha dit ton pare?...
MARIANA. Algo acaba
de dir-me.
BLAI. Et faré feliç;
tinc una renta diària 50
de cinc duros tots els dies
que ix el sol.
MARIANA. ¡Caram, què llàstima!
El dia que estiga núvol
li cauran de la bolxaca.
BLAI. Guilopeta,[8] això és un dir... 55
Un palaciet és ma casa,
i tindràs pe'al teu recreo
tot quant te done la gana.
Abonos en los teatros;

en lo Cabanyal, barraca; 60
una alqueria en Godella,
criats, faetó,[9] tartana,
i hasta si vols pel capritxo
que patinem en l'Eskata
del Riquirric,[10] te duré 65
dos voltes a la setmana.

MARIANA. ¿Riquirric? Escalabric
dic jo, que algú s'escalabra
segons conten. No, fill meu,
no vullc trencar-me una cama. 70
Sinyor Blai, molt agraixc
ser el objecte de tanta
distinció, mes li empenyí
a un atre home la paraula...

BLAI. Això és lo de menys; jo tinc 75
diners pe'a desempenyar-la.

MARIANA. La diferència d'edats...

BLAI. No és molta...

MARIANA. Ademés, m'espasma
casar-me en un viudo.

BLAI. ¡Mira!
Els viudos, prenda del alma, 80
són els que s'inyoren més.

MARIANA. No es canse vosté per ara...

BLAI. ¿És el dir, que me rechases?

MARIANA. Mal me sap.

BLAI. ¿Ni una esperança
me dones?

MARIANA. No em determine. 85

BLAI. *[Apart]* Posaré atre mig en pràctica.
[Alt] Millor pago mereixien
els meus favors; però calla,
jo parlaré ara en ton pare,
i no et queixes si, en vengansa 90
del teu despreci, us trobeu
en mig del carrer.

MARIANA. Mal[a] ànima
tindria vosté.

BLAI. Pe'a mi
la tens tu pitjor encara.
[Apart] Vorem si se logra algo 95
per mig d'alguna amenaça. *Vase por la izquierda.*

ESCENA III

Mariana y después Facundo por la derecha.

MARIANA. ¿Què te pareix? ¿Si l'apremia
a mon pare, com li paga?
De tots modos, me s'entoixa
que vaig a portar sumanta. 100
¡Ai, peluquero! ¡L'amor
teu quantes penes me causa!
Ací ve. ¡Sinyor, el vullc!
¡Però si no té una xapa! [11]

ESCENA IV

Mariana y Facundo.

FACUNDO. ¡Tórtola meua!
MARIANA. Facundo. 105
FACUNDO. Vinc sumament afectat.
MARIANA. ¡Pues!
FACUNDO. Acabí la novel·la
que te contava ahir vesprà...
MARIANA. ¿Ja l'acabares?
FACUNDO. Deu tomos
al coleto m'he[e] tirat 110
des d'ahir.
MARIANA. ¡Deu!...
FACUNDO. D'a pesseta.
¡Però què trist desenllaç!
El amante de Artemisa
desafia al seu rival,
i estant en lo desafío, 115
no sé com, esvara, cau,
i l'atre va per darrere
i li pega una estocà
que el deixa tieso. Acudix
ella al puesto del combat, 120
veu el cadàver de *Julio*,
l'abraça, i en acabant
se torna loca. Son pare
se degolla quan hu sap,
i a Mauregato, el traïdor, 125

–¡justícia de Dios!– ¡li fan
els minyons [12] una descàrrega
prenint-lo per atre!

MARIANA. El cap
vas a pedre en les novel·les.
Però tenim que parlar
d'atre assumpt algo més serio.
Mon pare, en lo sinyor Blai
vol que me case.

FACUNDO. ¿Què dius?
¿Es posible tal crueldad?
¡Ah, tirano!

MARIANA. Eixe home és ric,
i tu no guanyes ni un real.
¿Per què no veus si et col·loques
en algun puesto?

FACUNDO. ¡Ignorant!
¿Conque pretexta ton pare
que l'atre és ric? ¿I no sap
que tu, junt a mi, en un porxe
ple de goteres, seràs
més feliç que en los palasios
que eixe home et pot regalar?

MARIANA. Mon pare és fosc... [13]

FACUNDO. ¿Has llegit
El espectro y el puñal?
¿Y *La urna sangrienta*?

MARIANA. No;
jo no llixc novel·les mai.

FACUNDO. En eixes, també hi ha un pare
tirano... Res; si tenaç
insistix en el empenyo,
te robe del seu costat.

MARIANA. Facundo, ¿t'atreviries?

FACUNDO. Un rapto, sí.

MARIANA. ¡Eres capaç!...

FACUNDO. Apenes toquen les dotze,
quan ell estiga roncant,
baix de la teua finestra
t'esperaré en un cavall,
i entre el misteri i les sombres
de la nit me seguiràs.

MARIANA. ¡Seguir-te! ¿Per què no busques
un empenyo [14] per a entrar
en l'ajuntament?

FACUNDO. Fugint,

atravesarem els camps
solitaris. Des de llunt 165
saludarà el nostre pas
la veu del gos barraquero
i l'aspre i nocturno cant
de les granotes. ¡Quin quadro!

MARIANA. Si et pogueres col·locar 170
en lo ferrocarril, veges.

FACUNDO. A l'opaca claritat
de la lluna, compañera
fiel dels enamorats,
penetrarem en un bosque 175
que abrigo mos donarà.
Allí tranquilos viurem.
Allí, tu te miraràs
en los meus ulls; yo el aliento
dels teus labios perfumats 180
respiraré. Carinyosos
els ecos repetiran
del nostre amor les querelles
y en torno només s'oirà: *Imitando el eco de una voz.*
¡Mariana meua!... eua... eua... 185

MARIANA. ¿Com e[g]ua [15], tros d'animal?
Pues estaria bonico...

FACUNDO. Dona'm un abraç... braç... braç...

MARIANA. I jo te contestaré:
Facundo, tinc fam, fam, fam. 190

FACUNDO. Se mantindrem d'arraïls
i frutes, com els pardals.
¡La delícia d'eixa vida
el meu cor fa palpitar!

MARIANA. ¿Per què no veus si et col·loquen 195
mas que siga en los portals, [16]
o et fiques carabinero?

FACUNDO. ¡Dona, m'estàs socarrant
en eixes col·locacions!
Encara em proposaràs 200
que em fique en algun asilo.
¡Quant prosaica eres, i quant!...
Jo buscaré un càrrec propi
de la meua dignitat.

MARIANA. Mon pare ve ací; em figure 205
que anem a tindre cantà.

ESCENA V

Dichos y Carmelo y el sinyor Blai por la izquierda.

CARMELO. Sinyor Blai, no m'agonie;
jo volguera hui mateix
quedar en pau, mes no puc.
¿M'ha de vendre jo en Alger? [17] 210
BLAI. Tan fàcil que era l'arreglo...
MARIANA. Apremiat el pobre es veu...
CARMELO. ¡Ah, chiquilla! ¿Conque a l'últim
no has seguit els meus consells?
MARIANA. Pare, Facundo...
CARMELO. ¿Facundo 215
en ma casa? ¿Tu, a què véns?
FACUNDO. Sinyor Carmelo, li tinc
que dir...
CARMELO. No vullc saber res.
Tu eres qui me la capgira,
però jo l'apanyaré. 220
Abans que ser teua, jure
no deixar-li un os sancer.
BLAI. ¿Pegar-li? De ningun modo...
FACUNDO. Dèspota, en vano pretén
de sa filla encadenar 225
el cor que me perteneix,
porque ha jurado ser mía
y lo será.
CARMELO. ¡Femater!
FACUNDO. ¿Com femater?
CARMELO. ¡Chapusero!
Si no treballes, ni tens 230
a on caure't mort tan siquiera,
¿com l'has de mantindre?
MARIANA. ¿Veus?
Mas que fóra de pasante
en una escola, a lo menys...
FACUNDO. Però tinc en lo meu pit 235
un tesor d'amor immens.
CARMELO. Millor fóra que tingueres
un sac de rotllos. [18]
MARIANA. ¿Tu veus?
BLAI. En lo car que hui està tot,
¿quin home se compromet?... 240

CARMELO. Si seria una concència.
BLAI. Ja hu ploraria després...
FACUNDO. Ací vosté punto en boca; *A Blai.*
en el campo, ja es vorem.
BLAI. ¿En quin campo?
CARMELO. ¡Al sinyor Blai 245
l'amenaces!
BLAI. ¿Com s'entén?...
FACUNDO. Busque padrins, i seguixca'm.
BLAI. Este xic està dement.
FACUNDO. Vullc beure la seua sang.
MARIANA. ¡Facundo!...
BLAI. Amic, a [e]spaiet... 250
CARMELO. ¡Xe, t'allargues de ma casa,
o agarre un palo; al bordell! [19]
FACUNDO. Marianeta, ¿seràs meua?
Jura-hu.
MARIANA. Facundo... vorem.
FACUNDO. ¡Traïdora! ¿Dubtes, vacil·les? 255
CARMELO. Sí sinyor, perquè coneix
lo desgracià que seria
al teu costat.
BLAI. I podent
ser la reina de ma casa...
CARMELO. ¡Veges!...
MARIANA. Si no està de Déu 260
que s'ham de casar, Facundo,
no cal que prevaliquem. [20]
Estic atordida... ¡Adiós! *Vase [por la] izquierda.*
FACUNDO. No em deixa un rayo tan sec.
CARMELO. Ací, ni de trenta llegües 265
t'acostes. *Vase [por la] izquierda.*
FACUNDO. ¡Infame! ¡Cruel!
BLAI. Al remat, vosté és mol[t] jove
i en trobarà, arreu, arreu. *Vase [por la] izquierda.*
FACUNDO. ¡Jo t'agarraré, gorreta! [21]

ESCENA VI

Facundo, solo.

FACUNDO. Soportar no puc el pes 270
del seu despreci, ¡inhumana!
¿Per què et coneguí, per què?
Per ella, avorrit, el mestre

me plantà en mig lo carrer,
pues jo, en la peluqueria, 275
fijo sempre el pensament
en ella, no eren peluques,
ni trenes, ni bisoñés
lo que fea, ¡eren bunyols!
Si algú a tallar-se els cabells 280
venia, com un borrego
l'esquilava. ¡Quants pobrets
en les orelles perdudes
[e]ixien bramant! ¡Gran Déu!
¡Si estava reconcentrat 285
en ella tot el meu ser!
¿I tinc que vore-la en braços
d'un atre? No; m'estremeix
tal idea; preferixc
matar-me, i me mataré. 290
Una caixeta de mixtos [22]
en dos diners d'aiguardent...
Però és capaç que acudixca
un metge, i sinse voler
me cure. Pe'a la pistola, 295
el punyal o el gavinet
tinc jo mal pols... ¡El que es penja
diuen que queda tan lleig!...
Si tinguera un canó Krupp, [23]
¡posant-me a la boca d'ell!... 300
Però faria un roïdo
massa tremendo... Ja sé;
compre un puro de l'estanc,
me'l fume, i muic de repent. [24]
És precís morir, infame; 305
tal volta el remordiment
de la meua mort te prive
de l'existència també.
Molt prompte coneixeràs
lo elevat de l'amor meu. 310
¡Elevat! Esta paraula
desperta en mi un pensament...
Sí, vorà que hasta en la mort
duc l'elevació a l'extrem.
¡Oh, terrible, monstruosa! 315
Des de dalt del Micalet. [25]

Sacando una cartera, arrancando una hoja y escribiendo.

Mas que siguen quatre lletres

escrites li deixaré
donant-li l'últim adiós.
Nada quita lo cortés... 320
«Mariana, tu desdén fiero
la muerte me hace buscar,
y el salto que voy a dar
no lo da un volantinero.[f]
Aunque eres tú quien me mata, 325
idolatrándote espiro;
del Miguelete me tiro;
adiós para siempre, ¡ingrata!».
Si no plora quan hu llig
tendrá el corasón de hiena. 330
Ara el paper doblaet
li'l deixe a la cacauera
d'ahí baix, pe'a que li'l done
en seguida que la veja.

ESCENA VII

Facundo y Mariana por la izquierda.

MARIANA. Facundo.
FACUNDO. ¡Dios! ¿A què véns, 335
enganyadora sirena?
MARIANA. A donar-te una esperança.
FACUNDO. No allargues la pena meua.
MARIANA. En l'ahogo en què mon pare
se troba, no hi ha manera 340
de salvar-lo si no em case.
Tin calma, eres jove; espera't
a que l'agüelo se muiga,
i entonses jure ser teua.
FACUNDO. ¡Horrible proposició 345
que más mi dolor aumenta!
MARIANA. Mentres, ¿per què no et col·loques
en lo Tramvia?[g]
FACUNDO. Tin, pèrfida. *Dándole el papel doblado.*
Después llig este paper,
que és una memòria meua. 350
Quan estigues junt a l'home
por quien falsa me despresias,
te perseguirá mi espectro
de la noche en las tinieblas.
Mi mano fría, les trenes 355

t'agarrarà, y con vos hueca
te diré: yo soy aquel
Facundo. ¡Mírame y tiembla!
L'agüelo es taparà el cap
en lo llançol, y tu, trémula, 360
no podràs, plena d'espasme,
ni tancar els ulls siquiera.
Mes si no dormen... ¡Adiós!
D'ací a deu minuts, taleca.[26] *Vase [por la] derecha.*

ESCENA VIII

Mariana, sola.

MARIANA. Este xic pe'a mi té un ram[27] 365
de loco. ¿Què diu l'esquela? *Después de leerla.*
¡Santo Dios! ¡Que va a tirar-se
des del Micalet! ¡Espera't!
¡Pare! ¡Pare! ¡Què desgràcia!
Vinga prompte.

ESCENA IX

Mariana, Carmelo y el sinyor Blai, por la izquierda.

BLAI. Marianeta, 370
¿què tens?
CARMELO. ¿Què te sossoix?
¡Estàs asustà!
MARIANA. ¡Friolera![28]
¡Que Facundo va a tirar-se
des del Micalet!
CARMELO. Goleta.[29]
MARIANA. Llixca-hu. *Dándole el papel.*
CARMELO. No hu crec.
BLAI. És capaç... 375
MARIANA. Diran que la culpa és meua.
CARMELO. ¡Haurà bruto! *Después de leer el papel.*
MARIANA. Corregam.
BLAI. Si és cert, salvar-lo interessa.
CARMELO. També hu prens tu molt a pit.
BLAI. Poc me xoca que així hu prenga. 380

MARIANA. ¡Pare, per Maria Santíssima!
CARMELO. ¡Toqueu,[30] quan dic que és un bèstia!

Vanse por la derecha.

MUTACIÓN

[CUADRO SEGUNDO]

Plataforma de la torre del Miguelete, cuya elevación sobre el tablado del escenario deberá procurarse que sea todo lo que permita la capacidad de éste. En el centro de la plataforma, el templete o torrecilla que sustenta la campana llamada de las horas.

ESCENA X

Aparecen a la izquierda el tío Andreu, Quico y el Francés. [h] *A la derecha y apoyada sobre la barandilla de la torre, Salvaora.*

QUICO. ¡Recatso, bonica vista
s'alcança d'ací, tio Andreu!
ANDREU. ¡Vaya!
QUICO. No em dol el sisó[31] 385
que li doní al campaner.
¿Allò són barcos que van
per la mar? ¡Barcos són, eh!
ANDREU. ¿Que havien d'anar per terra?
QUICO. Allò que fa fum deu ser 390
vapor.
FRANCÉS. Mon amij, bon jour.
¿Comment s'appele s'il vous plaît[i]
esta Tour?... Torra...
QUICO. ¿Què diu
este tio?
ANDREU. Diu que té
la gorra plena de pèls. 395
FRANCÉS. ¿Vous no comprends pas?
ANDREU. No entenc...
FRANCÉS. Le nom de...

ANDREU. ¡Calla! Pregunta
com se diu... El Micalet.
FRANCÉS. Micalet... Merci.
ANDREU. ¿Mersí?
QUICO. Vaja un llenguatge al revés 400
i endimoniat el que tenen
els francesos; jo no sé
com se poden aclarir.
ANDREU. S'aveen de xicotets...
El campanario más alto *Al francés.* 405
de la Oropa.
FRANCÉS. ¡Ah! No, no ser
eso verdad.
ANDREU. ¿Com que no?
QUICO. Quan hu diu el tio Andreu,
que sap un grapat d'històries...
FRANCÉS. A mi país uno haber 410
de más altura.
ANDREU. Engany.
FRANCÉS. Oui.
ANDREU. Ni hui ni demà, no hu crec.
FRANCÉS. Como la mitad más alto.
ANDREU. Va de bola, cavallers.
FRANCÉS. Dose leguas de terreno 415
descubrirse.
ANDREU. ¿Dotze, i què?
Vosté gire's i contemple
el que des d'ací se veu.
Como este no n'hay nenguno,
no es calfe el cap.
FRANCÉS. ¿Cuál cité?... 420
¿Cuál población es aquella
tan lejos?
QUICO. ¿El poble aquell
de l'esquerra?
ANDREU. ¿Allò? Madrid.
FRANCÉS. ¡Madrid auprès de la mer!
ANDREU. Si no estiguera tan núvol 425
el voria ben claret.
QUICO. ¡Madrit prop la mar! Si allò
me s'entoixava Albuixec.
ANDREU. Moixú, ¿es descubre terreno
des d'ací?
FRANCÉS. Vous c'est moqué. 430
ANDREU. Xe, jo què m'ha de mocar.
FRANCÉS. Hablar fisgas. [32]

ANDREU. Yo poner
a que el campanar de vú
no es como el de mú.
QUICO. Ja el té
afrontat.
ANDREU. Vol alabar-se 435
i tirar per terra... Este és
obra de moros.
FRANCÉS. ¿De morros?
ANDREU. Sí, de morros com els teus.
FRANCÉS. Pareserme más moderna.
ANDREU. Eixa campana, a on la veu, 440
pesa sisientos quintales,
y el badaco trenta-tres.
FRANCÉS. Mucha pesa, mucha pesa.
ANDREU. Desde mi pueblo se sent
tan clara com si damunt 445
la tinguérem, lo mateix.
FRANCÉS. ¿Estar serquita su pueblo?
ANDREU. Oi, mire, Montaverner,
dèsset hores de València.
FRANCÉS. ¿Y sentir de allí? ¡Oh! ¡Parbleu! 450
Passez vous bien. *Vase por la puerta de la torrecilla.*
ANDREU. Vés, moixú.
Vine altra volta dient
si el campanar del teu poble
és més gran que el Micalet.
QUICO. ¿Sap que esta vista m'ha obert 455
el apetit?
ANDREU. Me pareix
que també de bona gana
pegaria jo un mosset.
QUICO. Toque, [a]nem-se'n.
ANDREU. Eixa xica, *Señalando a Salvaora.*
des de que ham muntat la veig 460
que està sinse menejar-se
d'aquell puesto, ni dir res.
QUICO. Tal vegà espera al seu nòvio,
i si aplega, estorbarem.
ANDREU. Bon punt pe'a donar-se cita. 465
QUICO. El millor del món, ben fresc.
Nem-se'n.
ANDREU. Tu, en tindre gasusa
ja no pares un moment. *Vanse por la puerta de la torrecilla.*

ESCENA XI

Salvaora, sola.

SALVAORA. ¡Gràcies a Déu! Me pensava
que anaven ací a fer nit. 470
Si ells no munten, a estes hores
hagueren tengut ja fi
les meues penes. Gabino,
permitix que esta infeliç *Saca un retrato de fotografía.*
per última volta bese 475
palpitant d'amor el pit
el teu retrato adorat.
¡Quant rebién està! ¡Què al viu!
Hasta la mella i els barros
de la cara li han [e]ixit. 480
La barruga de l'orella,
com està un poc de perfil,
no es veu, i el vèrbol [33] del nas
a penes se distinguix.
¡Què figura tan simpàtica! 485
Casi no es coneix ací
que té un muscle més alt que atre;
açò sempre favorix...
Gabino, traïdor Gabino,
me condemnes a morir, 490
per una guilopa agüela
que te matarà a pessics
com les bruixes volaores
quan te fiques en lo llit.
Era la meua planeta; [34] 495
pacència: s'ha de cumplir.
Mundo amargo... ¡Adiós! ¡Quin bot
vaig a pegar!

ESCENA XII

Salvaora y Facundo por la puerta de la torrecilla.

FACUNDO. ¡Suant estic!
SALVAORA. ¡Sielos! Atre estorb; serà *Retirándose a un extremo.*
que no vol Déu permitir... 500

FACUNDO. El home de més pulmons
aplega ací dalt rendit.
Encara com pe'a baixar
no me cansaré. ¡Ai! Ardint
está el meu front. No volguera 505
gelar-me, pues si em detinc,
puc reflexionar, i... nada:
¿què espere en lo món? ¿Patir?...
Eu, me vaig a co[n]stipar;
bufa un llevantet tan fi... 510
¡A estes hores, santo sielo!
Mentres tu a morir t'aprestes,
¡Déu sap els momos [35] i festes
que estarà fent-li l'agüelo!
¡Esta idea, el meu dolor 515
augmenta d'un modo horrible!
La vida m'és impossible.
¡Nada, Facundo, valor!
Del cap diran que estic falt...
Que hu diguen. Adiós, Mariana; 520
a botar vaig la barana...
¡Xe, però açò està molt alt!
¡Ver el abismo te inquieta,
naturalesa mesquina!...
¡Pos no tinc carn de gallina 525
i ariçà la romaneta! [36]
Destino adverso y fatal,
¿piensas que me detendré?
Nunca. ¿D'a on me tiraré
que me faça manco mal? 530
No se escribe de cobardes.

SALVAORA. Despai està eixe dimoni.

FACUNDO. ¡Calla! Hi ha ací un testimoni. *Reparando en Salvaora.*

SALVAORA. Buenas tardes.

FACUNDO. Buenas tardes. 535

SALVAORA. Quisá estorbe el meu intent...
mes no li donaré lloc;
en quant se descuide un poc,
que em seguixca si és valent.

FACUNDO. A tindre va un sobresalt
que li costa una sangria... 540
¡Eu, de baix no pareixia
que estiguera açò tan alt!

SALVAORA. Si per ací em tire i mate
a algú, fóra horrible cas... *Asomada a la barandilla de la parte opuesta en donde está Facundo.*

FACUNDO. Per esta banda és capaç 545
que el rellonge el desbarate...
En lo puesto estic dubtós...
Passem-se'n a l'atra.
SALVAORA. Ací
no dec... Vejam des d'allí... *Al cambiar de sitio se encuentran y se saludan.*
Buenas.
FACUNDO. Vaya usté con Dios. 550
¡Com pot creure esta el propòsit
que me guia hasta ací dalt!
Este punt és a propòsit...
¡Xe, pos açò està poc alt!
SALVAORA. No s'allarga[37] eixe tossut. 555
FACUNDO. Pobra dona; tinc pesar
del sortit[38] que va a pegar.
SALVAORA. ¡Pues ell du un susto menut!
FACUNDO. ¡Per esta banda el rellonge
no corre perill, respire! 560
Però ara pense... ¿i si em tire
i al caure mate a un canonge?
¡Tanquem els ulls i hasta mai!
SALVAORA. Ja estic del tot decidida.
FACUNDO. Adiós, Mariana querida... 565
SALVAORA. ¡Gabino ingrato, adiós! *Suena la campana dando las tres.*
SALVAORA y FACUNDO. ¡Ai! *Retrocediendo asustados.*
SALVAORA. ¡Pues mos ha donat mal susto
eixa campana traïdora!
FACUNDO. ¡Mira tu en quin[a] hora toquen
les tres!
SALVAORA. ¡Lo que a mi m'asombra 570
és que no han tocat els quarts!
FACUNDO. Hi ha dies que està un poc loca
la màquina del rellonge.
SALVAORA. El meu martiri prolonga.
FACUNDO. Hasta les campanes tenen 575
el gust de fer-me la contra.
SALVAORA. ¡Ai, quin patir!
FACUNDO. ¿Eh? ¿Suspira
eixa xica?... ¡I és garbosa!
No m'havia jo *fijat*...
Un pesar lleva de vore-la. 580
SALVAORA. ¿Tardarà a anar-se'n vosté?
FACUNDO. Si la campana no em torba,
ja fa rato que estaria

baix. Encara que és curiosa
la pregunta: ¿alguna pena 585
té vosté que l'acongoixa?
SALVAORA. ¡Ai, què amarga tinc la fel!
FACUNDO. ¡Ai... quins anys, santa [A]polònia!
¡Pues ella és de l'ull! ¿Per què
se queixa com una tórtola? 590
SALVAORA. ¡Perquè sufrixc la desditxa
més cruel!
FACUNDO. ¿Més espantosa
que la meua?
SALVAORA. Jo, a la mort
la cride, i no acudix, sorda.
FACUNDO. Jo munte ací dalt buscant-la, 595
i em deixa cara de mona.
SALVAORA. ¡Si el meu desengany sufrira!
FACUNDO. Si canviar fàcil fóra...
¿Ha llegit vosté *El misterio*
aterrador o la sombra 600
de los sepulcros?
SALVAORA. Al pie
de la letra, ésa es mi historia.
Allí se tira un amante...
FACUNDO. Sí, desde el tajo de Ronda.
SALVAORA. ¡Ah! ¡No tindre jo en València 605
el *tajo* aquell! A estas horas...
FACUNDO. ¿Luego plora desenganys
d'amor?
SALVAORA. L'amor me transtorna;
i vosté, segons s'explica...
FACUNDO. Ahí me s'ha parat la mosca. 610
SALVAORA. A mi em jurà amor etern
un chiquillo de l'Alcora.
FACUNDO. No seria el tonto.[39]
SALVAORA. ¿Tonto?
¡Un pillo com una lloma,
que estudiava pe'a doctor, 615
i a mi me tenia xotxa!
Crèdit li doní, era pobre;
jo, en l'ànsia de ser doctora,
tot me pareixia poc
per a ell; més d'una onça[40] 620
me tragué en diners a soles,
així pul en pul;[41] ahora,
en regalets de petaques,
anells i lo que no es conta...

FACUNDO. ¿No? Pues devia contar-ho. 625
SALVAORA. I el pago d'eixa persona
roïn, ha segut plantar-me,
per una agüela guilopa
que li paga la revàlida.
FACUNDO. Eu, que pe'a ser de l'Alcora... 630
SALVAORA. Ja veu si pot ser la seua
desditxa més espantosa.
FACUNDO. Filla, del mateix calibre; *Tomándole una mano.*
donem-se les mans. ¡Simbomba!
¡Què pell tan fina!
SALVAORA. En los dos 635
la desgràcia se desfoga.
¿Lliurem-se d'ella? ¿Imitem
el cas del *Tajo* de Ronda?
FACUNDO. No em parle de talls; fa poc
tenia eixa idea loca, 640
però m'he[e] gelat, és dir,
al vore-la tan hermosa,
la fogositat del can
m'ha pegat al pit: no és broma.
SALVAORA. ¿Què diu vosté?
FACUNDO. Que el contacte 645
d'esta maneta preciosa,
el foc d'eixos negres ulls
i les roses d'eixa boca,
¡m'han posat d'una manera
que estic ardint com l'estopa! 650
SALVAORA. ¡Ai! ¿Haurà entre els dos alguna
simpatia misteriosa
que mos atrau? ¡Torbà estic!...
FACUNDO. ¡Divino sielo! ¿Se torba?
Torbem-se els dos, no s'afronte, 655
i apiade's...
SALVAORA. ¡Ai! Tinc vergonya...
FACUNDO. ¿Com li diuen a vosté?
¿*Julia*? ¿Estrella?
SALVAORA. Salvaora.
FACUNDO. Salvadora, Salvadora,
tienes nombre de salvar, 660
salva a un alma que está en pena
y por ti penando está.
¿Sabia vosté eixa copla?
Més adequà no pot ser.
¿Què és vosté?
SALVAORA. Pentinaora. 665

FACUNDO. ¡Jo peluquero! Li fem
la peluca hasta a la Moma.[42]
Diga'm que me vol; peguem-los
una castanya pilonga
als que, falsos, mos burlaren. 670
SALVAORA. ¡Fill meu, vosté és una pòlvora!
FACUNDO. Diga-m'heu...
SALVAORA. El labio a voltes
calla, però el pit otorga.
FACUNDO. Sóc feliç.
SALVAORA. Li dec la vida.
FACUNDO. ¡I vosté a mi me la torna! 675
Acoste's i contemplem
tranquilos la vista hermosa
d'eixos camps, fa poc tan negres.

Ocultándose detrás de la torrecilla.

SALVAORA. Jo només vea una sombra.

ESCENA XIII

El sinyor Blai, Carmelo y Mariana por la puerta de la torrecilla.

BLAI. ¡M'ofegue! ¡Ací em deixe caure! *Sentándose ambos en el suelo.* 680
CARMELO. ¡Jo ja no en puc més!
BLAI. ¡Muntar
d'un tiró tota l'escala!
MARIANA. ¡Si mentres haurà ell baixat
per l'aire!
CARMELO. ¡Aixina baix terra
se colgara!
BLAI. ¡Quin pantaix 685
tinc en lo pit, mare meua!
MARIANA. ¡Pues ell no està ací!
CARMELO. ¡Animal!
BLAI. ¡Bo fóra que per salvar-lo
a mi em soterraren!
MARIANA. Baix
no es veu. *Asomándose a la barandilla.*
CARMELO. ¡Creure a un romansero!... 690
¡I vosté, quina empastrà
tornar-se'n arrere!
BLAI. Veig

l'amor...

CARMELO. Diga humanitat.
Si vosté demà es tirara
voria com fea igual. 695

BLAI. En mi eixes suposicions
no les faça. El desditxat
que atempta als seus dies, és
un despreciable covard
que ofén a Déu, i en lo món 700
ni el compadeixen, ni hi han
ulls que a la seua memòria
derramen llàgrimes mai.

CARMELO. Parla com un llibre. ¿Sents?
Això és eixe mort de fam. 705

MARIANA. Per lo mateix, jo volguera
que hu poguérem evitar.
¡Quan no es veu ací, no és mes
que l'infeliç s'ha penjat
comprant-se un cordell!

CARMELO. Tampoc 710
hu crec; va molt car l'espart.

MARIANA. ¡Si vostés l'hagueren vist
com jo, tan desesperat!
¡Ai! ¡A saber lo que és d'ell
a estes hores!

CARMELO. *Ojalá...* 715

ESCENA ÚLTIMA

Dichos y Facundo y Salvaora apareciendo por detrás de la torrecilla.

FACUNDO. Caballeros.

BLAI. ¡Ell!

MARIANA. ¡Facundo!

CARMELO. ¡Dios! ¡Quin bot m'ha fet pegar.

MARIANA. ¿No t'has mort?

FACUNDO. ¿T'heu negaria?

CARMELO. Té set vides com els gats.
Home, tire's i no enganye 720
a les persones formals.

MARIANA. Corrent pe'a salvar-te vinc,
i es casarem.

FACUNDO. Feres tard.

MARIANA. ¿T'has begut algun veneno?

FACUNDO. Dalt de la Seu he^e encontrat 725
la meua mitja taronja,
i us la presente: ací està.
SALVAORA. Tota en un tros.
MARIANA. Madre mía,
quina acció.
CARMELO. ¡Si és lo més fals!
MARIANA. Sinyor Blai, sóc seua.
BLAI. ¿Meua? 730
CARMELO. Ella ho diu, conque no cal...
BLAÍ. ¡Un cuerno! A falta de buenos
no faig^e paper, s'ha acabat.
CARMELO. ¡Home, no mos torne locos,
i mire a on estem, so Blai! 735
MARIANA. ¡Quins homenets!...
BLAI. Si me case
és per lo raro del cas,
pues me xoca que dos bodes
se concerten ací dalt.
FACUNDO. Aguarde's ara un poquet, 740
que falta lo millor, ¿sap?
Aplaudixquen el joguet,
o se tirem tots de cap
Des de dalt del Micalet.

FIN

NOTES TEXTUALS

[a] A *A: original y en verso.*

[b] A *A i OC: Torán.*

[c] Esmenem *faç* per *faig* per tal de facilitar la lectura.

[d] A *A i OC: señor*, però tant a la relació de personatges com a la resta d'acotacions apareix com a *sinyor*. Unifiquem, doncs, d'acord amb la darrera forma.

[e] Esmenem *ha* per *he* per tal de facilitar la lectura.

[f] A *A: volatinero.*

[g] A *OC: Tranvía.*

[h] A l'acotació apareix grafiat *fransés*. La correcta ortografia valenciana i la castellana coincideixen en aquest cas.

[i] Tot i que Escalante coneixia el francés –va fer-ne i publicar algunes traduccions– l'ortografia de les rèpliques d'aquest personatge és una barreja de transcripció fonètica i macarronisme que es deu potser a la necessitat de fer que aquest individu resultara còmic i alhora facilitar-ne la pronúncia a l'actor. Nosaltres hem tractat, dins del possible, de transcriure correctament les frases en francés, tot atenent, però, a les exigències del vers, que obliguen sovint a construccions poc ortodoxes.

NOTES CRÍTIQUES

[1] A cap dels textos impresos que hem pogut consultar no figura el lloc de l'estrena.

[2] Pascual Frígola y Ahís (Adzaneta del Maestre, 1822-València 1893), escriptor i polític, fou baró de Cortes de Pallás, de Ruaya, de Burguete i del Castell de Xirell. Pertanyé al partit conservador i abans de la revolució de 1868 arribà a ser diputat a Corts i senador vitalici. Després de l'adveniment al tron d'Alfons XII, va ser anomenat director de la *Gaceta de Madrid* i el 1877 fou elegit President de Lo Rat Penat (*GERV*).

[3] *Sala corta*: es refereix a un teló pintat –en aquest cas concret representa la sala d'una casa– que es col·loca a l'escenari en primer terme, de manera que darrere d'ell pot estar muntat un altre decorat, de molta més complicació, i que apareix en pujar-se al teler el primer, quan es produeix la *mutació*.

[4] *Tana*: pallissa, colps.

[5] *Sagí*: greix d'un animal; també la part baixa del ventre. Òbviament és impossible patir-hi migranya (mal de cap), d'ací l'efecte còmic.

[6] *Ansiar-se*: tenir cura d'alguna cosa (*DCVB*).

[7] V. n. [69] a *L'escaleta del dimoni.*

[8] V. n. [35] a *Una sogra de castanyola.*

[9] V. n. [28] a *Tres forasters de Madrid.*

[10] *Eskata del Riquirric*: no hem pogut identificar aquesta sala o lloc d'esbargiment, el nom de la qual apareix deformat fonèticament. En qualsevol cas, es tracta d'un lloc on patinar. Pista de patinatge es diu en anglés Skating rink.

[11] *Xapa*: moneda, diners.

[12] *Minyons*: força policial que es va crear a Catalunya i València a mitjans del segle XVIII. Entraren en decadència en constituir-se la Guàrdia Civil el 1844 i desaparegueren definitivament el 1868 (*GEC*).

[13] V. n. [18] a *Una sogra de castanyola.*

[14] *Empenyo*: influència (*DCVB*).

[15] Hem marcat la g intervocàlica per fer més explícit el joc de paraules.

[16] En les portes de la ciutat, per a cobrar taxes i arbitres municipals, és a dir *consumer.*

[17] Com a bracer a Alger, on va haver una forta corrent d'emigració al segle XIX; però també amb el sentit que com que aquest treball era molt dur, equivalia a vendre's com a esclau.

[18] *Rotllo*: pa de forma circular.

[19] V. n. [43] a *Fugint de les bombes.*

[20] V. n. [5] a *Mentirola i el tio Lepa*, tot i que ací sembla que *no prevalicar* tinga més aviat el sentit de *no discutir més.*

[21] No hem pogut documentar en quin sentit s'empra ací «gorreta». Potser siga l'exclamació que es fa cap a una cosa que s'escapa, com una gorra que se'n du el vent.

[22] Els mixtos es feien amb fòsfor, substància molt verinosa.

[23] Es refereix a *Alfred Krupp* (1812-1887), membre d'una família de grans industrials alemanys, que introduí nous sistemes de fundació i s'especialitzà en la fabricació de canons.

[24] Al·lusió a la mala qualitat del tabac.

[25] Miquelet, o *Micalet*, és el nom popular de la torre-campanari de la Seu de València. Va servir des del seu bastiment –començat el 1381, però no conclós fins el 1424– no sols per albergar-hi les campanes, sinó com a lloc de guaita i des d'on es feien senyals de foc per tal d'avisar els vilatans dels perills que amenaçaven per la part de la mar. L'espadanya actual és posterior i va ser renovellada al segle XVIII. La torre té una altura de 64 metres; la plataforma es troba a 51 m, i era el lloc des d'on els suïcides es llançaven al buit. La pujada a la plataforma es fa per una escaleta, estreta i entortolligada, de 207 graons (*GERV*).

[26] V. n. [27] a *La Moma.*

[27] *Ram*: començament d'una malaltia; més concretament *ram de bogeria* és un atac o manifestació incipient de desequilibri mental (*DCVB*).

[28] V. n. [73] a *El tio Cavil·la.*

[29] V. nl. [10] a *Tres forasters de Madrid.*

[30] V. n. [48] a *El tio Cavil·la.*

[31] V. n. [60] a *Als lladres!*

[32] *Hablar fisgas*: fisga és burla (*DCVB*); és a dir, et burles en parlar, o dius mentides.

[33] *Vèrbol*: malaltia de la pell, consistent en què aquesta es posa rasposa i fa picor (*DCVB*).

[34] *Tenir mala planeta*: tenir mal signe o mal destí.

[35] *Momos*: moneries, gràcies infantils (*DCVB*).

[36] *Romaneta*: terme no recollit al *DCVB* ni al *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* de J. Coromines.

[37] V. n. [36] a *Fugint de les bombes.*

[38] V. n. [65] a *El tio Cavil·la.*

[39] *El tonto de l'Alcora*: es diu d'algú que sembla beneit, *com el...*; tot i que segons Martí Gadea també s'aplicava als *tontos* simulats. Vid. M. Sanchis Guarner, *Els pobles valencians parlen els uns dels altres*, t. 1, en *Obres completes*, t. 2, València, Tres i Quatre, 1982, p. 138.

[40] V. n. [86] a *El tio Cavil·la.*

[41] V. n. [4] a *Tres forasters de Madrid.*

[42] V. n. [12] a *La Moma.*